

Osmanlı İstanbul’unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar

Zeynep TARIM ERTUĞ*

İstanbul şehri Osmanlı Devleti’nin başkenti olarak devlet törenlerinin yapıldığı ve sergilendiği en önemli alandı. Başkent olması dolayısıyla başta saray olmak üzere devlet merkezi olarak kullanılan binaların varlığı İstanbul’un Osmanlı dönemindeki kimliğini belirleyen ana unsurların başında geliyordu. Topkapı Sarayı’nın şehre hem karadan hem denizden hakim olup, şehrin hem kenarında hem içinde yer alması ve adeta bir mahallesi olması, zaten büyük ölçüde sur içinde süregiden hayatın bir parçası olarak mevcudiyeti, İstanbul’un kent ve kentlilik açısından şekillenmesini etkiliyordu. Sultanahmed semti civarında sadrazam konağı olarak Bâb-ı âsâfinin, daha sonra Bâbîâlinin ve diğer devlet adamları konaklarının, Bayezid’da Eski Saray’ın, Süleymaniye’de ulema ve şeyhülislam konaklarının, Bâb-ı meşihatın, sur içindeki selâtin camilerinin, Topkapı Sarayı’ndan çıkıp Bayezid, sonra Fatih tarafına doğru devam eden Divan Yolu’nun, Sultanahmed ve Bayezid meydanlarının varlığı her türlü merasim ile doğrudan ilişkili idi. Törenler sur içinden çıkıp türbe ziyareti için Eyüp semtine veya özellikle surre çıkışında ve elçi geliş gidişlerinde Anadolu’nun başlangıç noktası olarak Üsküdar’a taşabilirdi. XIX. yüzyılda Dolmabahçe ve Yıldız saraylarının yönetim merkezi olarak kullanıldığı yıllarda farklı olarak Ortaköy, Beşiktaş taraflarına doğru da yayılmıştı.

Osmanlı Devleti’nin ve sarayının teşkilat yapısının mertebelenmesinde etkin olan teşrifat, İstanbullu insanın da özel günlerinden günlük hayatına kadar etkiliydi. Kısacası devletin her kademesindeki törensel ilişki, insanlar arasındaki her türlü davranış biçimi Osmanlı teşrifatını oluşturmaktaydı. İstanbul’da şehzade ve sultanların düğünleri, tahta çıkış merasimleri, kılıç alayı, bayram alayı, sefere, göçe, ava, türbeler ziyaretine çıkmış padişah merkezli alay-ı hümayûnlar, şehrin cümle meydanlarında yapılan şenliklerle kutlanan bayram merasimleri, Müslümanların şehrin her yerinde, Müslüman olmayanların kendi mahallelerinde yaptıkları dinî kutlamalar, çeşitli vesilelerle verilen ziyafetler, insanların birbirlerini ziyaretleri sırasında takip ettikleri

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

usûl XXI. yüzyılın iletişim ve yayın araçlarının yerine, şehirde hayatın her safhasını doldurabilmekteydi.

Bayram tören ve şenlikleri İstanbul'un en temel kutlamalarıydı. Ramazan ve Kurban bayramlarından beş gün önce devlet kademelerinde başlayan bayramlaşma bütün İstanbul için seyirlik meşguliyetlerdi. Sadrazamın şeyhülislamı alay ile ziyarete gitmesi, ertesi gün diğer vezirlerin alay ile sırasıyla birbirlerini ziyarete gitmeleri bu alayların geçtiği sokaklara eğlenmek ve seyretmek isteyen halkı çekerdi. Topkapı Sarayı'na en yakın semt olan Sultanahmed civarında oturan sadrazam, takriben iki yüz, üç yüz kişilik alay ile şeyhülislamı ziyarete çıkardı. Süleymaniye civarındaki konağından sadrazamı ziyarete çıkan şeyhülislamın maiyeti de daima kalabalık olurdu. Yine Sultanahmed veya saraya pek uzak olmayan semtlerde oturan devlet adamları olan vezirler, maiyetlerindeki memurlarıyla beraber bir alay oluşturarak sadrazamı ve mertebe sırasıyla diğer vezirleri ziyaret etmeye çıkarlardı. Alayı oluşturan memurların hangi merasimde ne giyecekleri ve nerede yürüyecekleri teşrifata uygun bir şekilde önceden belirlenmiş olurdu. Topkapı Sarayı'nda yapılan *arife divanı* ile ertesi sabah yapılacak merasimin hazırlıkları çok önceden başlamış olurdu. Gece yarısından sonra açılan Bâbühümâyûn'dan sabahın erken saatlerinde yapılacak merasim için devlet adamları gece yarısından sabaha kadar maiyetleriyle beraber gelmiş olurlardı. Sabah namazından hemen sonra ikinci avludaki Bâbüssaade girişine kurulan tahta padişah oturur ve *tecdid-i biat* adı da verilen bayramlaşma yapılırdı. Bayramlaşmadan sonra devlet adamları önce çıkıp Bâbüsselâm'ın dışında beklerler, padişah gelince de onlar önde saraylılar arkada selâtin camilerden birisine giderlerdi. Şehirdeki en cazip seyirliklerden biriydi bayram alayı, bir taraftan bayram için toplar atılır bir taraftan halk seyre çıkardı. Saraydaki bayramlaşma, sonra bayram alayı ve namazı ve alayın tekrar saraya dönmesi ile beraber bütün şehirde bayramlaşma başlamış olurdu. Şehrin Atmeydanı, Bayezid meydanı başta olmak üzere bütün meydanlarına salıncaklar, dönme dolaplar, atlıkarıncalar kurulur çeşitli eğlenceler yapılırdı.

Şehzade ve sultan düğünleri sarayların içine hapsolmaz, mutlaka meydanlara taşardı. Şehrin en büyük meydanı olan Atmeydanı/Sultanahmed meydanı, Kanuni Sultan Süleyman'ın çocuklarının, kız kardeşinin, III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in elli iki gün süren sünnet düğününden başlamak üzere pek çok şenliğe ev sahipliği yapmıştı. Şehrin kibar takımının düğünleri de kendi konakları önündeki veya yakınındaki meydanlara taşar ve bütün düğünler eski bir Türk geleneğine göre halka açık olurdu. Bu durum İstanbul'da yapılan büyük düğün ya da merasimlerin bir anlamda herkesi ilgilendirmesi sonucunu meydana getirirdi.

Herhangi bir şehzade veya sultanın doğumunda yapılan beşik alayı, bayramların üçüncü gününde yapılan sadrazam alayı, kutsal gecelerde mahyalar asılması, bir caminin açılışında okunan mevlid merasimi, hükümdarın alay ile

şehrin sokaklarına çıkmasından başka, İstanbul'u en çok meşgul eden merasimler yabancı devlet elçilerinin gelişi olurdu. Avrupa veya Asya tarafından gelen elçiler, bir kısmı memurları, bir kısmı getirdikleri hediyeleri taşıyan yaklaşık dört yüz kişiye varan maiyetleriyle hayli görkemli bir seyir oluşturlardı. Her hükümdar değiştiğinde yapılan cülûs merasimi, arkasından türbeler ziyareti ile Eyüp'te yapılan kılıç kuşanma merasimi, tebriklerin kabul edilmesiyle beraber uzunca bir törendi.

Devlet adamlarının divan için toplanması, padişah ile görüşmeleri, askere maaşlarının verilmesi, elçilerin sadrazam ve padişah tarafından kabul edilmeleri, şehzadelerin sancağa çıkması, kutsal topraklara surre gönderilmesi, mutfaktan divan heyetine yemek gitmesi, bir mecliste oturma ve konuşma âdâbı, kısacası bütün bir hayatı şekillendiren teşrifat önceden bilinen ve tesbit edilmiş kurallara uygun olurdu.

Osmanlı devlet ve halkının hayatındaki merasimler kadim geleneklerin beslediği teşrifat ve teşkilat tarafından şekillenmekteydi. Osmanlı tarihi ile ilgili bütün disiplinlerde yapılan çalışmaların içinde bütün bir cemiyet hayatının dışarıya dönük yüzünü gösteren merasimlere dair çalışmaların pek fazla olduğu söylenemez. Alanın genişliği araştırmacının bir kültür tarihçisi gibi çok çeşitli malzeme kullanmasını gerekli kılar. Öncelikle Kanunnâmeler, teşrifat defterleri ve kronikler gibi alanın temel kaynaklarından bazı örnekler daha sonra ise yakın zamanda yapılmış birkaç çalışma örneğinden söz edilecektir.

Teşkilat Kanunnâmeleri ve Teşrifat Defterleri

Teşrifat ve törenlerin temel kaynakları olan Teşkilat Kanunnâmeleri ve Teşrifat Defterleri, merasimleri, günlük hayatın sahneye çıkan taraflarını konu alırlar. Devlet törenleriyle ilgili ilk ve en mühim kaynağın Fatih'in *Teşkilat Kanunnâmesi* adıyla bilinen ve Leysizâde tarafından kaleme alınan kurallar olduğu söylenebilir. Abdülkadir Özcan tarafından yayınlanan¹ kanunnâme devlet içindeki kademeleşmeyi yani mertebe sırasını, töresel ve törensel teşkilatı en temel özellikleri ile belirlemektedir. Veziriazamın bütün mertebelerden üstün olduğunu, yetkilerini, kazasker, defterdar ve nişancı gibi divanın aslı üyelerinin divandaki yerlerini dolayısıyla etkinlik durumlarını açık bir şekilde ifade eder.² Kanunnâmenin birinci kısmında bütün mertebeler böyle sıra ile verilir. Nitekim daha sonraki bütün kayıtlar bu kanunnâmede verilmiş sıranın esas alındığını gösterir. Eserde teşrifatı belirleyen önemli konulardan birisi ikinci kısımda bahsi geçen Arz Odası'nın yapılması

1 Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)*, Abdülkadir Özcan (haz.), İstanbul, 2007.

2 "Ve divân-ı hümayûnumda sadrda oturmak vüzerânın ve kadî askerlerin ve defterdârların ve nişâncının yoludur. Evvelâ vüzerâ oturup, bir cânibe kadî askerler, onların altına defterdârlar otururlar. Ve ol bir cânibe nişâncı oturur." Özcan, a.g.e., s. 6.

ile ilgili kısımdır. Saltanata dair usûle de temas edilen kanunnâmede Has Oda'dan bahsedilen kısımda Enderun'dan dolayısıyla saray içindeki kademeleşmeden şöyle bahsedilir: “*Ve bir has oda dahi yapılmıştır. Otuz iki adet Has Oda oğlanı ile içinde biri silâhdâr biri rikâbdâr ve biri çukadâr ve biri dülbend oğlanı ola.*”³ Fatih Sultan Mehmed zamanında yazılan esere sonraki tarihlerde ekler yapılmış bile olsa resmî devlet merasimlerinin en temel kaynağı olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman devrinde veziriazamlık yapan (1539-1541) Lütü Paşa'nın (ö. 1563), görevinden ayrılmasından sonra gördüğü problemleri *Âsafnâme* adıyla kaleme aldığı çalışması bir siyasetnâme veya nasihatnâme niteliğindedir. Eserin Mübahat Kütükoğlu tarafından tenkidli bir neşri yapılmıştır.⁴ Veziriazamın devlet içindeki durumunun ve bağlı kalemlerin anlatıldığı metinde devlet teşrifatı denilen usûl ve erkândan da söz edilerek XVI. asır devlet yapısı tarif edilmektedir. Bir divan toplantısı sırasındaki oturuş düzeni veya en mühim merasimlerin icra edildiği bayramlarda veziriazamın ve şeyhülislamın devlet içindeki durumu açıkça belirtilir: “*Vezir-i a'zam evvelâ şeyhü'l-islâm olan iki 'ıyd-i şerifde gelmek kanundur. Ve şeyhü'l-islâm hazretlerinin mizâc-ı şerifleri hoşca olmasalar sadr-ı a'zam hâtır-ı şeriflerin sormağa varmak lâzımdır.*” Lütü Paşa hadiseye hep veziriazam açısından bakar ve devlet düzeyinde yapılan merasimlerin temel özellikleri konusundaki temel kanunları da bu vesileyle ifade etmiş olur. Zaten eserinin başında da “*bazı âdâb erkân ve kanûn-ı divânîyi*” yazacağını söylemektedir.⁵ Siyasetnâme ve nasihatnâmelerdeki âdâba dair ayrıntılar da aslında merasimlerin dayandığı geleneği ifade eder. Koçi Bey'in *Risale'si*, *Kitâb-i Müstetâb* ve *Hırzû'l-mülûk* gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz pek çok eser bu cümleden bu bahse dahil edilebilir.⁶

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âli Osmân* isimli eseri hem bir tarih kitabı hem pek çok yerde âdet ve kanunlardan örneklerle kısmen Fatih kanunnâmesini içermiş olsa da alanın temel kaynaklarından birisini oluşturur.⁷

3 Özcan, a.g.e., s. 15.

4 Mübahat S. Kütükoğlu, “Lütü Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)”, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991, s. 49- 99. Ayrıca 1910 yılında yapılmış iki neşri için bkz. aynı yer, s. 49-50.

5 “*Ba'zı âdâb ve erkân ve kanûn-ı divânîyi evvel gördüklerime muhâlif ü perişân gördüğüm için vizâret-i 'uzmâ mühimmâtını derc ve bu risaleyi te'lif idüb ismini Âsafnâme kodum*”, Âsafnâme, M. S. Kütükoğlu neşri, a.g.m., s. 60.

6 Koçi Bey *Risalesi*, Ali Kemali Aksüt neşri, İstanbul, 1939; *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar Kitâb-i Müstetâb Kitabu Mesâlihi'l Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn Hırzû'l-Mülûk*, Yaşar Yücel (haz.), Ankara, 1988.

7 Bkz. Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âli Osmân*, Sevim İlgürel (haz.), Ankara, 1998.

XVII. asrın sonunda divanın asil üyelerinden olan nişancılık gibi bir vazifede bulunan Tevkî Abdurrahman Paşa tarafından yazılan *Kanunnâme-i Âl-i Osman* kendisinden önceki merasimlere dair âdetleri de içine alır.⁸ Başta divan toplantıları olmak üzere veziriazamın katıldığı bütün merasimlerin çeşitli ayrıntılarını ihtiva eder. Devlet adamlarının uyması gereken kuralları muhtevi olan bu kanunnâmede yapılan bütün merasimlere sadrazam tarafından bakılır; öyle ki büyük ölçüde sadrazamın etrafında gerçekleşmiş olan törenleri anlatır. Mesela hükümdarın tahta çıkması ile ilgili merasime yer verilmezken, sadrazam başkanlığında ve konağında toplanan Çarşamba divanı ayrıntıları ile anlatılır.

Belli kurallara göre yapılan törenler için en önemli kaynakların teşrifat defterleri olması gerektiği halde bugün bilinen en erken tarihli defter XVII. yüzyılın sonuna aittir.⁹ Mehmed bin Ahmed tarafından kaleme alınan "*Defter-i Teşrifat*" isimli eser¹⁰ 1695 yılında II. Mustafa'nın cülûsu ile başlamaktadır. Cülûs, kılıç alayı, bayram töreni, elçi kabulü ve sefere çıkıldığında yapılan merasimlerden bahsetmektedir. Mehmed b. Ahmed'in tuttuğu defter pek çok merasimi içine alan bir eser olup, kendinden sonrakilerin de çokça istifade ettiği bir kaynaktır. Mesela şu ifade bir Ramazan bayramı öncesi İstanbul sokaklarındaki renkli görüntüyü bütün canlılığı ile anlatmaktadır:

"*Sahib-i devlet (Veziriazam) kallavi ve erkân kürk giyer ve divan bisatlı ata biner. Önünde çavuşbaşı ve reisülküttab efendi selimî ve erkân kürkleriyle divan bisatlı atlarına binerler (...) Kapıcılar kethüdası ağa, selam çavuşu ağa, mücevveze ve erkân kürkleriyle diğer bütün çavuşlar mücevvezeleriyle ve çaşnıgirler, müteferrikalar, deli, gönüllüler günlük elbiseleriyle, şatircibaşı perişânî ve sorguş ile yürüyüp ve sadrazamın sağ rikâbında muhızr ağa süpürge-siyle ve sol tarafında bostancılar odabaşısı külâhı ile ve mataracılar ve tüfenkçiler ve muhızr yoldaşları cümle üsküfleriyle ve tezkireci efendiler ve sair ağala-*

8 Tevkî Abdurrahman Paşa, "*Kanunnâme-i Âl-i Osman*" Osmanlı Kanunnâmeleri, Milli Tettebbular Mecmuası, c. 1, 1331, sy. 3, s. 496-544.

9 İ. H. Uzunçarşılı'nın kullandığı kaynaklardan *Nimeti Efendi Kanunnâmesi* aslında bilinen ilk teşrifat defteri olmalıdır, ancak bu deftere ulaşmak mümkün olmadığından kaynak sıralamasında başa alınmadı.

10 İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi (İÜK) TY. 9810. Eser kısımlar halinde Mübahat Kütükoğlu danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (İÜEF) Tarih Bölümünde mezuniyet tezi olarak çalışılmıştır. Burhan Aydemir, *Defter-i Teşrifat*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, 1974; Arif Başgöl, *Defter-i Teşrifat*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, 1975; Mustafa Batan, *Defter-i Teşrifat*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, 1976. Aynı defter daha sonra Halil Mercan tarafından tekrar Yüksek Lisans tezi olarak verilmiş olup, bu tezin içinde daha önce yapılan tezlerin hiçbirisi belirtilmemiştir. Halil Mercan, *Teşrifâtizâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifatı* (Transkripsyonu ve Değerlendirilmesi), Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Danışman: Sebahattin Samur, 1996.

*rı ve hüddaman günlük sarıklarıyla yürüyüp bayram tebriki için şeyhulislâmın konağına giderler.”*¹¹

Teşrifat defterlerinde de bayramların devlet töreni olarak kutlanması daha çok yine sadrazamın etrafında gerçekleşen kısmı ile ele alınır ve bütün ayrıntıları ile anlatılır. Divan toplantısı sırasında uygulanan teşrifat, yeni inşa edilen bir caminin açılışı sırasında mevlid okunması için düzenlenen toplantılar, şehzadelerin eğitime başlaması için yapılan merasimlerde de genellikle hiyerarşik yapı-kademeleşme önemli kısımlar olarak öne çıkarılır. Elçi kabulleri sırasında gerçekleştirilen merasimler ile ilgili kayıtlar Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde teşrifat ile ilgili belgelerin içinde önemli bir yer tutar. Bilhassa XVIII. yüzyıl başından XX. yüzyılın başına kadar giderek daha yakın aralıklarla yazılmış pek çok teşrifat defteri mevcuttur. Muhtemelen XVIII. yüzyıldan çok önce de, henüz tespit edememiş olsak dahi, başka teşrifat defterleri de tutuldu. Nitekim *Selânikî Tarihî*’nde bir hadise nakledilirken “*Süleyman Paşa’nın Teşrifat Defteri*”ne göre yapıldığının ifade edilmesi söz konusu kayıtların varlığına işaret eder.¹²

XVIII. asırda yazılan 1743-47 tarihleri arasını muhtevi Naili Abdullah Paşa’nın *Defter-i Teşrifat*’ı¹³ ise merasimleri anlatan en derli toplu eserdir. Akif Mehmed Efendi’nin 1757-61 yıllarını muhtevi *Tarih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa* isimli eseri,¹⁴ Vahdetî Ebubekir Efendi’nin 1757-58 yılı olaylarını anlatan *Vukuat-ı Divâniyye* isimli eseri,¹⁵ sonra Mustafa Munif Efendi’nin¹⁶ tuttuğu *Defter-i Teşrifat* gibi kayıtlar çeşitli törenleri kısmen tekrarlarla ifade ederler. Mesela Ebubekir Efendi’nin eserinin bazı kısımları Mehmed Akif Bey’in kayıtları ile aynıdır. Defterlerde cülûs, elçi kabulü, bayram, donanmanın denize indirilmesi ile ilgili olaylar anlatılır. Farklı kütüphanelerde bulunan

11 *Defter-i Teşrifat*, 65a, 65b.

12 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, c. I, Mehmet İpşirli (haz.), İstanbul, 1989, s. 13.

13 BOA Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Defterleri 359; *Mukaddime-i Kavânin-i Teşrifat*, Atf Efendi Ktb. Pakalın blm. nr. 28; Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, nr. 20.

14 Halil Özhal, *Akif Mehmet Efendi, Tarih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-yı Salis*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, 1965; Mualla Bahçecik, *Akif Mehmet Efendi, Tarih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-yı Salis*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, 1965; Abdullah Aksoy, *Akif Mehmet Efendi, Tarih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-yı Salis*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, 1966; Teoman Caniklioğlu, *Akif Mehmet Efendi, Tarih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-yı Salis’in İndeksi*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, Danışman: Bekir Kütükoğlu, 1967. Bu tezler Yeniçağ Tarihi Kürsüsü tarafından yapılmıştır.

15 İÜK TY 1529. Hasan Yalçın, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi, Danışman: Mübahat Kütükoğlu, 1974; Vedat Arslangiray, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi, Danışman: Mübahat Kütükoğlu, 1974.

16 İÜK TY 8892. Mezuniyet tezi olarak yapılan çalışmalardan birisi için bkz. İsmail Kara, *Defter-i Teşrifat*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, Danışman: Mübahat Kütükoğlu, 1986.

bazı teşrifat defterleri de birbirleriyle karşılaştırılırsa küçük farklarla aynı oldukları anlaşılmaktadır.¹⁷ Defterlerin çeşitli kısımlarda birbirini tekrar etmesi ise aslında davranış âdâbındaki değişmemenin gerekliliğine işaret eder. Esad Efendi'nin defteri¹⁸ de Naili Abdullah Paşa'nın kayıtlarından bir kısmını tekrar etmekle beraber devlet nezdindeki bütün törenleri alarak yaşama âdâbını anlatır. Ali Seydi Bey'in Osmanlı döneminin son yüzyılında yazılan yine kendinden önceki defterlerden bir kısmını kullandığı kayıtlar ise ayrıca XX. yüzyılın başında İstanbul'daki yaşama dair törensel kuralları anlatır.¹⁹

Bu defterlerin, yazma eser kütüphanelerinde bulunanlardan başka, külliyetli kısmı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. XVI. yüzyıla ait olanlardan Kamil Kepeci tasnifi içinde yer alanların pek çoğu yalnızca inam ve hilat tevcihleri ile ilgili olup teşrifatın bir parçası olan hilatlerin hangi vesile ile kimlere verildiğinin kayıtlarıdır.²⁰ Çeşitli tasnifler içinde bulunan erken tarihli diğer defter ve belgeler içinde törenlerin nasıl yapıldığına dair açık bilgiler olmayıp, ancak tarih ve kimlik tesbitlerine yardımcı olabilecek bilgiler vardır. Mesela III. Murad cülûs etmek için İstanbul'a geldiği zaman tutulan *Maiyyet-i Şâhâne* defteri şehzadenin maiyetinde kimlerin olduğunu, görevlerini ve ücretlerini açıklamakta, ancak merasime dair bilgi vermemektedir.²¹ D. TŞF kodlu tasnif içindeki belgeler XVII. asrın ikinci yarısından başlayan ve her birinin içinde yaklaşık yüz evrakın olduğu on yedi dosya halindedir.²² Şehzadelerin öğrenime başlaması, düğünler vesilesiyle gönderilen bohçalar, hediyeler, saraya ait çeşitli törenlerle ilgili parça parça bilgileri muhtevidir. A. TŞF ile kodlanan tasnif ise yine dosyalardan oluşup, her bir dosya içinde müteferrik evrak olup, çeşitli merasimlerin kayıtlarını muhtevidir. BEO Sadaret def-

17 Mesela; *Defter-i Teşrifat*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, nr. 1323; *Defter-i Teşrifat*, Süleymaniye Kütüphanesi (SK), Esad Efendi, nr. 2150. Bu defter Mehmed b. Ahmed'in defteri ile aynı görünmektedir.

18 Es'ad Efendi, *Teşrifât-ı Kadîme*, tıpkıbasım ve indekse yayınlayan Cahid Baltacı, İstanbul, 1979; Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı Kadîme)*, sadeleştiren: Yavuz Ercan, İstanbul, 1979.

19 Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, Niyazi Ahmed Banoğlu (haz.), 197? Bu eserin neşri esnasında 1921 yılında Ali Seydi Bey'in *İkdam*'da yayınlanan bazı makaleleri de dahil edilmiştir. Söz konusu makaleler Halil Solak tarafından yeniden yayına hazırlanmaktadır.

20 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Kamil Kepeci tasnifi teşrifat defterleri nr. 664, 664 mük., 665, 682; En çok kullanılanlardan birisi olan Kamil Kepeci 676. mük. ise birkaç kişi tarafından mezuniyet çalışması olarak ele alınmıştır: Burhanettin Yılmaz, *Defter-i Teşrifat*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, Danışman: Mübahat Kütükoğlu, 1975; Mustafa Köksal, *Teşrifat Defteri*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü, Zeki Tekin, *Teşrifatda Giydirilen Hil'atler*, Mezuniyet tezi, İÜEF Tarih Bölümü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi, Danışman: Mübahat Kütükoğlu, 1982; Ayrıca konu için bkz. Banu Mahir, "Türk Minyatürlerinde Hil'at Merasimleri, *Belleten*, c. LXIII, Aralık 1999, sy. 238, Ankara, 2000, s. 745-754.

21 BOA MAD 1324. Aynı defter için ayrıca bkz. Feridun Emecen, "Şehzade Divanı Defterleri", *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, İstanbul, 2011, s. 86.

22 BOA D.TŞF 1-17.

terleri tasnifi içinde de teşrifata dair kayıtların olduğu belge ve defterler vardır. Törenlerin nasıl yapılması gerektiğini bütün kurallarıyla anlatan bu defterler XVIII. ve XIX. yüzyıl törenleri için yapılacak bir çalışmayı geniş ölçüde aydınlatacak niteliktedir. Bu defterlerden birisi Hakan Karateke tarafından yayınlanmıştır.²³ Teşrifat defterlerinin geniş çapta ele alınması Mübahat Kütükoğlu'nun Edebiyat Fakültesi'nde yaptırdığı mezuniyet tezi çalışmaları ile başlamış ve ilgili pek çok çalışmada kaynak olarak kullanım kolaylığı sağlamıştır. Bu defterler Mübahat Kütükoğlu, Gülrü Necipoğlu, Zeynep Tarım Ertuğ, Filiz Karaca, Hakan Karateke, Dündar Alıklıç tarafından teşrifat ve merasimler ile ilgili ileride temas edilecek olan çalışmalarda kaynak olarak kullanılmıştır.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde yapılan çalışmalarda XVI. yüzyılda doğrudan teşrifat defteri vazifesini görecek bir belgeye ulaşmak mümkün olamamıştır. Fakat söz konusu arşivde padişahların ölüm ve cülûs haberleri yanı sıra çok sayıda cülûs tebrikleri, cülûs için şairlerin düşürdükleri tarihler, çeşitli merasimlerde verilen hediyelerin kayıtları, kısmen de olsa merasim esnasında yapılanları tarif eden belge bulunmaktadır. Dolayısı ile XVI. yüzyıl sonrası bu açıdan daha fazla kaynağa ulaşabilme imkanına sahiptir.

Tarihler

Osmanlı tarihleri içinde bütün olaylara yer veren ve vakanüvisler tarafından kaleme alınan tarihler XVII. asırdan itibaren yazılmaya başlandığından, daha önceki dönem için hususi tarihlere başvurmak gerekir. Ayrıca şeh-nâmeler ve özellikle devrin minyatürleri farklı özellikleriyle gözden kaçırılmaması gereken kaynaklardır. Özellikle şeh-nâme türündeki eserler, törenleri hükümdar açısından konu edinmişlerdir.

XVI. yüzyıla kadar olan dönem için en çok istifade edilebilecek kaynak Mehmed Neşri'nin *Cihannümâ*'sıdır. Yine erken dönem için daha sonraki tarihlere kaynaklık eden Âşık Paşazâde'nin *Tarihî* ve Şükrullah'ın *Behcetü't-tevârih*'i Neşri'de bulunan bilgileri tamamlamaktadır. Arşiv vesikalarının yok denecek kadar az olduğu bu dönem hakkında daha sonraki Osmanlı tarihçilerinin eserlerinde bilgi bulmak mümkünse de bunlar çoğunlukla adı geçen kaynakları kullanmış, eksik kalan yerleri kendi çağlarındaki anlayışa göre tamamlamışlardır. I. Selim devrinin en önemli kaynağı şüphesiz Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tacü't-tevârih*'idir. Sultan Selim'in musahibi Hasancan'ın oğlu olan Hoca Sadeddin olayları babasından naklen anlatırken günlük olaylara temas etmiş, dolayısıyla merasimlere dair az da olsa bilgiler vermiştir. Mesela özellikle I. Selim'in ölümü ile ilgili kayıtları daha sonraki bütün tarihçilere kaynaklık etmiştir.

²³ Hakan Karateke, *An Otoman Protocol Register Containing Ceremonies From 1736- to 1808*, İstanbul, 2007.

Merasimlerden bahsetmesi gereken bazı eserler XVI. yüzyılın siyaset ve iktidarının anlatılması gerekliliği-modası ile edebi kaygılara kurban olmuş görünmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın cülûs töreni için Bostan Çelebi'nin *Cülûsnâme-i Sultan Süleyman* ismini taşıyan ve saltanatının ilk yıllarını ele alan eseri ile Âli'nin II. Selim'in cülûsundan bahsetmesi beklenen *Heft Meclis* isimli eserleri beklenen malumatı vermez.²⁴ Sultan Süleyman döneminde nişancılık yapan ve Koca Nişancı olarak tanınan Celâlzâde'nin *Tabakâtü'l-memâlik fî Derecâtü'l-mesâlik* isimli sosyal hayata ışık tutan kıymetli eseri ise merasimler için çizilecek çerçeveyi tesbit etmek için iyi bir kaynaktır.²⁵ Kanuni dönemine ait belki de metni en az kullanılan eser olan *Hüner-nâme*'nin Kanuni'ye ayrılan ikinci cildi,²⁶ cülûs, elçi kabulü, alay-ı hümâyûn, cenaze merasimi ile ilgili orjinal bilgileri muhtevidir. Eserin diğer özelliği bu olayları görsel olarak takip etmemize imkan veren fevkalade güzel minyatürleridir. Kanuni dönemini bütün cephesi ile ele alan eserde zaman zaman günlük yaşantıyı anlamaya yardım eden satırlara tesadüf edilir.

Selânikî Mustafa Efendi'nin *Tarih-i*²⁷ hiçbir şeyi atlamadan adeta bir günlük şeklinde yazılıp oldukça geniş bir dönemi içine almakta, törenler ve günlük yaşantıya ait pek az tarih kitabında bulunabilecek ayrıntıya yer vermekte olup alay-ı hümâyûnlar ve elçi kabulleri için XVI. asrın en iyi kaynaklarından birisi olma niteliğindedir. XVI. yüzyılın kaynaklarından biri olan *Kühnü'l-ahbâr*²⁸ verdiği çeşitli bilgilerle sanat ve kültür tarihi çalışmalarına yardımcı olabileceği gibi kılık kıyafet ve teşkilat tarihi ile verdiği bilgilerle merasimlerin ve minyatürlerin çözümlenmesinde kullanılabilir. *Naima Tarihi*, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Fındıklılı Mehmed Ağa'nın *Nusretnâme*'si hem İstanbul'a dair hem de İstanbul sokaklarında gerçekleştirilen törensel etkinliklerin en azından neler olduğunu tesbite imkan verirler.

Merasimlerle ilgili 1874-75 yılında yazılan Atâ Bey'in *Tarih-i Atâ* veya *Enderûn Tarihi* olarak bilinen eserinin birinci cildi XIX. yüzyıl ve hemen öncesi için teşrifat defterlerini destekleyen önemli bilgiler vermektedir.²⁹ 1812 yılı olayları ile başlayan ve daha önce yazılmış olan *Letâif-i Enderûn* ise kısmen

24 Bostan Çelebi, *Cülûs-nâme-i Sultan Süleyman*, TSK, R. 1283; Gelibolu Mustafa Âli, *Heft Meclis*, Dersaadet 1316. Diğer ana kaynaklar çok bilindiğinden ayrıca dipnotta belirtilmedi.

25 Petra Kappert, *Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557, oder Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Weisbaden 1981. Fihristli tıpkıbasımı.

26 TSK H. 1524.

27 Mehmet İpşirli tarafından yayınlanmış olup, yukarıda adı geçen eser.

28 İÜK TY. 5959.

29 Tayyazâde Ahmed Atâ Bey, *Tarih-i Atâ*, İstanbul 1292-1293/1875-1876; Eserin metnin iyi bir neşri hazırlanmıştır. Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi, Târih-i Enderûn*, c. I-V, Mehmet Arslan (haz.), İstanbul, 2010.

benzer bilgileri içermekle beraber, büyük merasimlerden çok, saray içindeki hayatın bazı ayrıntılarına dair bilgiler verir.³⁰

Devlet merasimleri içinde yer almadıkları halde bütün İstanbul halkının katılabildiği şehzadelerin sünnet ve sultanların evlilik düğünleri ise başka bir merasim olarak önemli kaynaklara sahiptir. Surnâmeler bu düğünlerdeki alayların, gösterilerin, hediyelerin nasıl ve neler olduklarını çok güzel bir şekilde anlatırlar. Devlet törenleri için ulaşmakta zorluk çekilen her bilgiyi cömertçe sunarak araştırmaya daha rahat çalışma imkanı verirler. Metin And, Orhan Şaik Gökyay, Nurhan Atasoy ve Mehmet Arslan'ın yayınları düğünleri hem görsel hem yazınsal açıdan araştırmacılara sunarlar.³¹

Minyatürler

Osmanlı tarihindeki iktidar ve siyasete dair konuları ele alan minyatür, gravür ve resimlerin kaynak değerleri kabul edilmiş olsa da en az yazılı kaynaklar kadar tenkidi yapıldıktan sonra kullanılmalıdır. Genellikle araştırmacıların en fazla yanılığa düştükleri alan görsel kaynakların kullanımını sırasında ortaya çıkar. Mesela Bir alay-ı hümayûn tasvirinde sıralama her zaman doğru bir sıra takip etmeyebilir. Nakkaş veya ressam hiç görmediği bir merasimi resmetmiş olabilir.³² Özellikle gravürlerin bazıları temsili çizimlerdir.

Osmanlı Devleti'nde yapılan resmî merasimleri konu alan minyatürler XVI. yüzyıl başından itibaren görülür. Minyatürleri ile dikkati çeken Şükrî-i Bitlisi'nin *Selîmnâme*'si tarihî konulu ilk minyatürleri içeren yazmadır.³³ Mesnevi tarzında yazılan eser Sultan I. Selim'in cülûsu ve Sultan II. Bayezid'in ölümü ile başlar. Bütün manzum eserlerde olduğu gibi üslûbu çok edebi olup,

30 Hızır İlyas, *Letâif-i Enderûn*, İstanbul, 1859. Eser 1987'de Cahit Kayra'nın taraflı yorumları ile sadeleştirilmişti. Daha sonra iyi bir aynen neşri hazırlandı. Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyî'-i Enderûniyye*, Ali Şükrü Çoruk (haz.), İstanbul, 2011.

31 Merasim ve hediyeler: Orhan Şaik Gökyay, "Bir Saltanat Düğünü", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-I*, İstanbul, 1986, 21-55; Tören ve gösteri ve gelenek: Derin Terzioğlu, "The Imperial, Circumcision Festival of 1582", *Muqarnas*, c. 12, Gülru Necipoğlu (ed.), 1995, s. 84-100; Merasim ve görüntüler: Nurhan Atasoy, *1582 Surname-i Hümayun Düğün Kitabı*, İstanbul, 1997; Merasim, gösteri ve görüntüler: Metin And, *40 Gün 40 Gece: Osmanlı Düğünleri Şenlikleri Geçit Alayları*, İstanbul, 2000; Surnâme metinlerinin tamamı: Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, c. I, II, III, İstanbul, 2008, 2009. III. Ahmed dönemi düğün görüntüleri ve hikayesi: Esin Atıl, *Levni and the Surname The Story of an Eighteenth-Century Ottoman Festival*, İstanbul, 1999. Düğünün seyri: Hafız Mehmed Efendi, *1720 Şehzadelerin Sünnet Düğünü Sur-ı Hümayun*, Seyit Ali Kahraman (der.), İstanbul, 2008. Bu konuda başka çalışmalar da olup sadece birkaç tanesi zikredildi.

32 Mesela böyle bir minyatüre dair çok özel bir örnek için bkz. Zeynep Tarım Ertuğ, "The Depiction of Ceremonies in Ottoman Miniatures: Historical Record or A Matter of Protocol?", *Muqarnas An Annual on the Visual Cultures of the Islamic World*, c. 27, Gülru Necipoğlu, Karen A. Leal (ed.), Leiden-Boston, 2010, s. 251-275.

33 TSK H. 1597-98.

törenlerle ilgili açık bilgi vermese de devrinin özelliklerine ve âdetlerine ışık tutan ifadesiyle Selimnâme'ler içinde farklı bir özellik gösterir. Klasik anlayıştaki gelişimini tamamlamış formlara göre daha basit olan bu minyatürler devrin yaşantısı hakkında fikir veren belge nitelikli tasvirlerdir. Özellikle II. Bayezid'in cenaze alayını gösteren minyatür önemli bir kaynak özelliğine sahiptir.³⁴ Bu minyatürler II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinin divan toplantıları ve saray teşkilatı için dikkati çekecek özelliklere sahiptir. 1558 yılında Arifi Fethullah Çelebi tarafından yazılan *Süleymannâme* isimli eserdeki cülûs tasviri, elçi kabulleri, divan toplantıları törenler için önemli kaynaklardır.³⁵ Feridun Bey'in *Nüzhetü esrârî'l-ahbar Der Sefer-i Sigetvar*³⁶ isimli eseri Kanuni döneminin son senesine dair çok orjinal bilgiler verir. Topkapı Sarayı'ndaki minyatürlü nüshasının minyatürleri ise devrin diğer minyatürlerine nazaran daha belgesel niteliktedir.³⁷ Aynı konuyu ele alıp Sultan II. Selim'in saltanat yıllarını da kapsayan *Şehnâme-i Selim Han*³⁸ II. Selim ve döneminin yaşantısına dair minyatürleriyle dikkati çeker.

Görsel malzeme kullanımında hadisenin vuku bulduğu çağda yapılmış olan minyatürleri tercih etmek gerekir. Mesela 1584 tarihinde tamamlanan Osman Bey'den başlayarak Yavuz Selim'e kadar içinde birçok cülûs tasvirinin bulunduğu *Hünernâme*'nin birinci cildindeki³⁹ minyatürlerde mükellef bir otağ önünde oturup cülûs eden Osman Bey'in üzerindeki kaftan, sorguçlu kavuğu, arkasında duran hasodalılar düşündürücüdür. Bir aşiret halinde Söğüt'e gelip yerleşen Osmanlılarda henüz böyle mükellef otağlar olmadığı gibi bütün zamanı akınlarda geçen Osman Bey'in daha sade ve belki daha pratik giyinmesi, bir saray yaşantısı olmadığından has odalıların da olmayacağını tahmin etmek zor değildir. Başka bir cepheden cülûsun çadır önünde yapılması, beylelerin oturuyor, ön planda halkın dolaşıyor olması, başlıkların biraz daha farklı tasvir edilmesi nakkaşın tarihî gerçeklere bağlı kalma gayretini gösterse de bu hayali minyatürler birinci derecede kaynak olarak kabul edilemezler. Eserin Sultan III. Murad zamanında hazırlandığı göz önüne alınırsa minyatürlerin de

34 Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara, 1999. Sultan II. Bayezid'in Cenaze Töreni ile ilgili kısım.

35 Arifi, *Süleymannâme*, TSK H. 1517, Mesela cülûs: 17b-18, divan: s. 37b-38; Esin Atıl, *Süleymannâme The Illustrated History of Süleyman the Magnificent*, New York, 1986.

36 TSK H. 1339.

37 Zeynep Tarım Ertuğ, "Minyatürlü Yazmaların Tarihî Kaynak Olma Nitelikleri ve Nüzhetü'l-esrâr", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, 6-7 Haziran 1996, Bildiriler, İstanbul, 1997, s. 31-46.

38 TSK A. 3595. Geniş bilgi için bkz. Filiz Çağman, "Şehnâme-i Selim Han ve Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, c. V, s. 412-416.

39 Topkapı Sarayı Kütüphanesi (TSK) Hazine (H). 1523; Nigar Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, İstanbul, 1969; Zeynep Tarım Ertuğ, "Hünernâme (Minyatürlü Yazma Eser)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul, 1998, s. 484-485.

en fazla Sultan I. Selim'den itibaren belge niteliği taşıyabileceği söylenebilir. Fakat herşeye rağmen bu cülûs minyatürleri bir cülûs töreninin nasıl olması gerektiğine dair önemli ölçüde fikir vermektedir. Kanuni Sultan Süleyman dönemini anlatan *Hünernâme*'nin ikinci cildi en baştaki cülûs minyatürü ve cülûsu anlatan metin kısmı ile bir törenin bütün ayrıntısını vermektedir. Seyyid Lokman eserini dinlediği görgü tanıklarına istinaden yazmış olmalıdır. Teşrifat defterlerinde görülen intizam bu sayfalarda mevcut olmamakla birlikte ne kadar kalabalık olduğunu, yanında herkesin değil ama bazı askerlerin nasıl giyindiğini uzun uzun medhederek anlatır. Biat merasimi yapıldığını söyler, ancak bu bilgilerle kademeleşmeyi tesbit etmek mümkün değildir. Eserin içinde Sultan Süleyman'ın alay ile gidişi, av sahneleri, divan toplantısı gibi olayları tasvir eden minyatürler birer belge olarak düşünülebilir. Son kısmında ise hükümdarın cenaze namazını tasvir eden minyatür kıymetli bir eserdir.⁴⁰ Saray içinde yapılan merasimler ise minyatürler içinde yer almazlar. Mesela beşik alayı, nikah akdi, bed'-i besmele merasimi gibi. Minyatürde en fazla konu olan merasim elçi kabulü, divan toplantısı ve alaylardır.

Minyatürlerle ilgili en önemli husus metinleri ile birlikte değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Hangi konuda olursa olsun bir minyatür metni okunmadan kaynak olarak kullanılmamalıdır. Eserin kendi çağını temsil etme özelliği, ne zaman yapıldığı, nakkaşın görgü tanığı olup olmadığı tesbit edilebilirse daha iyi sonuç verebilir.

Avrupalı ressamlar tarafından yapılan renkli resimler yine en çok elçi kabulü gibi olayları konu alırlar. Özellikle Vanmour'un resimleri bu konuda önemli bilgiler verir.⁴¹ XVII. yüzyıl sonrası için yapılan gravür desenleri arasında da merasimleri konu alan çalışmalar varsa da bunların mekan ve kıyafet araştırması yapılarak kullanılması tercih edilmelidir. Melling, Allom, Hilair gibi bazı tören gravürlerinin çizimlerini yapan sanatçıların eserleri bilhassa XVIII. yüzyıl sonrası için fikir verse de birincil kaynaklar değildir. Desenler ressamın bilgisinden çok gözlemine dayanmakta olup, seyrettikten sonra yapılmıştır; hatta sadece anlatılanlardan veya bir önceki desenlerden istifadeyle yapılanlar da vardır. Mesela Allom tarafından yapılan ve sadrazamın divan toplantısı sırasında divanhaneye girişini gösteren gravürde kubbealtının önünde peykler vardır. Ressamın peykleri buraya yerleştirmesi sadece daha cazip bir görüntü elde etmek istemesinden kaynaklanır; zira bu esnada görev yapanların kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı ve maiyeti olması gerektiğini biliyoruz.⁴²

40 Lokman *Hünernâme*, TSK H. 1524.

41 *A Collection of Works from Rijkmuseum and Topkapı Palace Museum Vanmour and Levni*, İstanbul, 2004.

42 Thomas Allom'un çizimleri için bkz. Robert Walsh, *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, Londra, 1838.

Seyahatnâmeler

Arşiv vesikaları, tarihler ve minyatürler dışında bir de olayların görgü şahidi olan yabancıların kaleme aldıkları gezi notları, konsolosluk raporları, hatıratlar gibi eserler genel olarak seyahatnâmeler adı altında toplanmakta olup, yerli kaynakların zaman zaman önemsiz addederek yer vermediği noktaların aydınlatılması bakımından önemlidir. Çok dikkatli kullanılması gereken bu kaynakların çalışmaları yanlış yönlendirmesi ihtimaline karşılık mevcut kaynaklardan sonra değerlendirilmeye alınması, yani paralel okumalara tabi tutulması daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak bakımından oldukça gereklidir. Zira yabancı kaynaklarda yer alan bilgiler zaman zaman yanlış olabileceği gibi nisbeten daha yoğun bir şekilde yanlış algılamalar da içerebilmektedir. Bunun yanı sıra bu kaynakların halk arasında yayılan dedikoduları nakletme ihtimallerini de göz ardı etmemek gerekir.

XVI. yüzyılda İstanbul'da bulunan Busbecq *Türk Mektupları* ismiyle yayımlanan notlarında kendi gözlemleri yanında birçok rivayeti de yazmıştır.⁴³ Mesela Şehzade Mustafa ve Selim hakkında halk arasında yayılan birçok asılsız dedikoduyu aktarır. Bu gibi siyasi olaylarda tarafgir ve yanlış bilgi aktarımı ile karşılaşmak mümkündür. Törenler için ise durum nisbeten daha iyidir. Padişah ya da devlet adamlarının geçit resmini anlattıkları kısımlar, gördüklerini nakletmelerinden dolayı kaynak değeri taşırlar, ancak burada verdikleri görevli isimleri her zaman doğru olmayabilir. Bürokratik ve askerî yapıyı tam olarak bilmeleri mümkün olmadığından kişileri yanlış isimlendirebilmektedirler. Seyahatnâmelerle ilgili en temel sorunlardan birisi çevirilerden kaynaklanıp bazan aynı hatıratın üç ayrı çevirisi, üç ayrı kelime kullanmakta ve başka başka izlenimler uyandırmaktadır. Mesela alayda hükümdarın önünde yürüyen kişilerin başlıklarını tarif ederken kendilerine göre bir resim çıkarabilmektedir. Törenler açısından 1573'te İstanbul'a gelen Stephan Gerlach'ın *Ruznâme'si* ayrı bir önem taşır.⁴⁴ II. Selim'in ölüp, III. Murad'ın tahta geçtiği günlerde İstanbul'da bulunan Gerlach'ın, bu tarihlerde İstanbul ve saray civarına dair gözlemleri bu sahadaki çalışmalar için ilginçtir. XVII. yüzyıl için Galland ve XIX. yüzyıl için Moltke hem gözlemledikleri olaylar hem de dikkatlerini çeken ayrıntılar ile farklı bilgiler sunarlar.⁴⁵ Osmanlı tarihi boyunca İstanbul'u ziyaret etmiş ve izlenimlerini yazmış olan çok sayıda yabancı seyyah ile kendi

43 Ogier Ghiselin de Busbecq, *Türkiye Mektupları*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 197? veya 198?; Ogier Ghislain de Busbecq, *Türkiye Mektupları*, çev. Derin Türkömer, İstanbul: Doğan Kitap, 2005.

44 Geniş bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Stephan Gerlach'ın Ruznâme'sinde İstanbul", İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, Bildiriler, İstanbul, 1989; Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü* c. I 1573-1576, c. II 1577-1578, çev. Turkis Noyan, Kemal Beydilli (ed.), İstanbul, 2007.

45 Antoine Galland *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)*, c. I-II, Charles Schefer (yay.), çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara, 1987; Helmuth Von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, çev. Hayrullah Örs, İstanbul, 1995.

ülkelerine resmî olarak raporlar yazıp gönderen elçilik mensupları vardır. İstanbul ile ilgili bütün bu kayıtlarda merasimlere veya ayrıntılarına dair bilgiler bulunabilir. Yabancıların gözlemleri karşılaştırmalı okumalarla müstakil bir çalışmayı gerektirdiğinden burada sadece ana kaynakların yanı sıra birkaç örnek verilmekle iktifa edildi.

Osmanlı Devleti'nin Sonunda ve Cumhuriyet Döneminde Yapılan Araştırmaların Bir Kısmı

Osmanlı dönemini konu alan tarih araştırmaları zorunlu olarak uzun süre siyasi meseleleri açıklığa kavuşturmak için çalışmalar yaptı. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki diğer devletlerle olan problemleri, uzun süren savaşlar, nihayet Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrası yapılan antlaşmaların tarihçiyi bu çalışmalara ittiği söylenebilir. Merasim gibi doğrudan medeniyet anlayışını yansıtan kısımlar ise ülkenin geri kalmasına sebep olan lüzumsuz ihtişam gösterisi olarak algılanmıştı.

Doğrudan bir merasimi konu alarak yapılan ilk araştırma-çalışmalarının bazıları Mehmed Zeki tarafından *TOEM*'de yayınlanan "Eslâfda Bayram Tebrikatı",⁴⁶ "Evâilde Teşrifat Merasimi" gibi birkaç makaledir.⁴⁷ Bu yıllarda yazılan makaleler son dönem teşrifat defterlerine göre yazılıp, ifadeler bile neredeyse aynı üslupta devam eder. Bazıları ise sadece kendi devrindeki bilgileri verip biraz öncesini bile tarif etmez. Mesela aynı yazarın "Serpuş" makalesi İstanbullu insanın kıyafetleri için önemli bir kaynak olması gerekirken beklenen bilgileri vermez maalesef.⁴⁸ Bu yıllarda yapılan çalışmalar genellikle birbirini tekrar eder ve büyük ölçüde yalnızca XIX. yüzyıla dair fikir verir. Abdurrahman Şeref Bey'in *TOEM*'de bir seri olarak yayınlanan "Topkapı Sarayı Hümâyûnu" başlıklı makaleleri ise sarayı tarif ederken aynı zamanda törenlerden de bahsetmekte ve daha sağlıklı bilgiler vermektedir.⁴⁹

Merasimler ile ilgili Cumhuriyet döneminin kuşkusuz en önde gelen kaynağı İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından yazılan *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı* olup XX. yüzyıl araştırmacılarının neredeyse tamamının ilk kaynağı olmuştur.⁵⁰ Eserin özelliği, saraydaki yapılanmayı ve görevlileri anlatırken en derli toplu şekilde teşkilat ve teşrifatı iç içe anlatmasıdır. Uzunçarşılı'nın eseri

46 Mehmed Zeki, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* (TOEM), c. VI, İstanbul, 1331(1916), sy.-cüz 36, s. 754-766.

47 Mehmed Zeki, "Evâilde Teşrifat Merasimi" *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*, c. I, İstanbul, 1335 (1916-17), sy. 12, s. 219- 222; Mehmed Zeki, "Evâilde Biat Merasimi", *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*, c. IV, İstanbul 1336 (1918), sy. 85.

48 Mehmed Zeki, "Serpuş", *Tarih-i Osmâni Encümeni Mecmuası*, cüz 49- 62, İstanbul, 1335-1337, s. 103-121.

49 Abdurrahman Şeref Bey, "Topkapı Sarayı Hümâyûnu", *TOEM*, cüz 1-12, İstanbul, 1328-1329 (1910-1912).

50 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara, 1945. Bazı çalışmalarda atuf yapılmasa dahi bu eserin kullanıldığını görmek zor olmamaktadır.

konuları sağlam kaynaklara istinaden bütün ayrıntısı ile verir; öyle ki teşrifat defterlerindeki üslup bile eserde devam eder. 1941’de başlayıp tashihleriyle 1971’e kadar süren, Reşat Ekrem Koçu’nun arkadaşlarıyla beraber yayımladığı *İstanbul Ansiklopedisi* Cumhuriyet döneminde merasimlere en fazla yer veren eserdir. “Cülûs-ı hümayûn”, “Amin alayı”, “Bed’i besmele” gibi maddeleri kaynak göstermese ve gösterilmese de kıymetli çalışmalardır. 1941’de Zarif Orgun da birkaç makalesiyle merasimleri müstakil çalışmalar olarak ele almıştır.⁵¹

Uzunçarşılı’dan sonra sadece merasimleri konu alan müstakil çalışmaların başlaması çok sonradır. Gülru Necipoğlu’nun Topkapı Sarayı’nı konu alan çalışması, mimarinin teşrifata göre nasıl şekillendiğini ifade eden ve irdeleyen, dolayısıyla sarayda yapılmış törenleri mimari ile beraber konu alan doktora tezi-kitabı hem merasimler hem saray ile ilgili XV. ve XVI. yüzyıl için özgün bir çalışmadır.⁵² Eserde kullanılan teşrifat kayıtları, elçi raporları gibi temel kaynaklar yanında konunun ele alınış biçimi, törenler üzerinde durulduğunu gösterir.

Tören üzerine yapılan müstakil bir çalışma olarak Zeynep Tarım Ertuğ’un XVI. yüzyılda cülûs ve cenaze merasimlerini konu alan doktora tezi-kitabı birbiriyle bağlantılı iki töreni minyatürleri ve bütün ayrıntıları ile törene kadar süreci ve töreni tüm ayrıntısı ile ele alır.⁵³ Cülûs sonrası yapılan kılıç kuşanma merasimi bu konudaki çalışmaların içinde yer almakla beraber, Cemal Kafadar’ın makalesi töreni iktidarla ilişkisiyle beraber sorgulayan müstakil bir makedir.⁵⁴

Münir Atalar’ın Surre-i hümayûna dair doktora tezine dayanan kitabı, surre için yapılmış en ayrıntılı çalışma olup, surrenin nasıl olduğu, yapılan masrafları anlatmakta ve yapılan merasimi de içine almaktadır.⁵⁵ Seyit Ali Kahraman’ın ve Sevgi Ağca’nın Surre-i hümayûn ile ilgili makaleleri surrenin ne olduğu yanında törenden de bahseder.⁵⁶

Filiz Çalışkan Karaca’nın çalışmaları törenleri konu almaz, ancak teşrifat müessesesini bürokratik bir kurum olarak ele alır. Merasimleri hazırlayan bir

51 Zarif Orgun, “Osmanlı İmparatorluğunda Nâme ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim”, *Tarih Vesikaları*, c. I, 1942, sy. 6, s. 407-413; a.g.y., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tuğ ve Sancak”, *Tarih Vesikaları*, 1941; a.g.y., “Osmanlı İmparatorluğunda Kaptan Paşalara ve Donanmaya Yapılan Merasim”, *Tarih Vesikaları*, c. 1, 1941, sy. 2, s. 135-144.

52 Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial, and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Cambridge ve Londra 1991 (Doktora tezi, 1986), (15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar, çev. Ruşen Sezer, İstanbul, 2007).

53 Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara, 1999 (Doktora tezi, 1995).

54 Cemal Kafadar, “Eyüp’te Kılıç Kuşanma Törenleri”, *Eyüp: Dün/Bugün*, Tülay Artan (haz.), İstanbul, 1994.

55 Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Ankara, 1991 (Doktora tezi, 1983).

56 Surre-i hümayûn defterleri ve geleneği yanında merasimden de bahseden iki makale iyi çalışmalar olarak alana katkıda bulunurlar. Seyit Ali Kahraman, “Surre-i Hümayûn”, *Surre-i Hümayûn*, İstanbul, 2008, s. 15-27; Sevgi Ağca, “Surre-i Hümayûn Geleneği”, *Surre-i Hümayûn*, İstanbul, 2008, s. 29-39.

kurumun nasıl olduğunu ayrıntıları ile veren çok iyi bir çalışmadır.⁵⁷ Hakan Karateke'nin XIX. yüzyıl törenlerini sağlam bir zemin içinde konu alan doktora tezi-kitabı törenlerin siyasi gücü yansıtması konusunu da analiz eden kıymetli bir çalışmadır.⁵⁸ Dündar Alikılıç'ın doktora tezi XVII. yüzyıl törenlerine yoğunlaşmış iken teze dayanan kitabında konular daha genel olarak ele alınmıştır.⁵⁹ Ayrıca konuyla ilgili birkaç yüksek lisans tezi içerisinde Hümeysra Şahin'in divan toplantılarını konu alan çalışmasıyla, Necati Döğüş'ün bayram törenlerini anlatan çalışmaları ele alınan dönemler için zikredilmeye değerdir.⁶⁰

İstanbul sokaklarına ve meydanlarına taşan merasimler şehri en fazla düğün ve alaylarla meşgul etmiş olmalıdır. Suraiya Faroqhi düğünler için hazırlanan mekanlar bir yana, konunun başka bir cephesini ele alarak şehirdeki dinî merasimleri ve esnaf alaylarını söz konusu eder.⁶¹ Alay-ı hümâyûnlar, bayramlar ve şenlikler gibi her çeşit tören esnasında görev yapan mehterler şehrin muhtelif kısımlarında müzik icra ederlerdi. Bu esnada şehir halkı düğünlerde At meydanına, özellikle alaylarda Bayezid meydanına taşardı. Her iki konu iki yüksek lisans tezinde izlenebilir.⁶² *The Sultan's Procession* isimli eser Ralamb'ın çizdirdiği alay tasvirleri bağlamında alay-ı hümâyûnları ele alan makalelerin bir araya getirildiği bir çalışma olarak hem İsveç elçisini hem sadece bir merasimin çeşitli kısımlarını ele almıştır. Bu eser içinde Alay-ı hümâyûn merasim olarak Nurhan Atasoy'un makalesinde ele alınmıştır.⁶³

57 Filiz Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi SBE Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, Danışman: Mehmet İpşirli, 1997.

58 Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşasın! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzylında Merasimler*, İstanbul, 2004.

59 *XVII. yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Danışman: Enver Konukçu, 2002. Bu çalışma dipnotsuz metin olarak yayınlanmıştır: *Osmanlı Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul, 2004.

60 Hümeysra Şahin, *Bâbtâli'de Uygulanan Teşrifat (1703-1839)*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi SBE Yeniçağ Tarihi, Danışman: Ali Akyıldız, 2001. Necati Döğüş, *Arşiv Belgeleri Işığında XIX. yy.da Dini Bayramlar*, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Ziya Yılmaz, 2001; Yüksek lisans tezi olarak yapılan çalışmaların bir kısmı ise mevcut yayınları tekrar etmektedir. Ayrıca devlet törenleri için bkz. Şefik Peksevgen, *Ottoman Court Ceremonies and the Multiple Ceremonial Center* [Osmanlı Saray Törenleri ve Törenlerde Çok Merkezlilik], Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi SBE, Danışman: Selim Deringil, 1996.

61 Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, İstanbul, 1998, s. 182-199.

62 Fırat Boztaş, *Onaltıncı Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Devletinde Tabl ve Alem Mehterleri Teşkilatı*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Bölümü, Danışman: Z. Tarım Ertuğ, 2009; Turgut Akbaş, *Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Bayezid Meydanı ve Tarihi Çevresi*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Bölümü, Danışman: Z. Tarım Ertuğ, 2011. Muhtelif yerler.

63 Nurhan Atasoy, "Processions and Protocol in Ottoman Istanbul", *The Sultan's Procession The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings*, Karin Ådahl (ed.), s. 169-195.

Mehmet İpşirli'nin Cuma selamlığını konu alan makalesi Cuma selamlığı için çıkan alay-ı hümayûnu, Hacı Ali Genç tarafından yazılan yüksek lisans tezi ise sefere giderken yapılan merasimi ve oluşan alayları anlatmaktadır.⁶⁴ Mübahat Kütükoğlu'nun elçi ve ziyafetleri, Fatmagül Demirel'in XIX. yüzyılda hükümdarlara verilen ziyafetleri anlatan kitabı elçi ve yabancı devlet adamlarına yapılan merasime dair bilgi verir.⁶⁵ Banu Mahir'in hil'at giydirme merasimini konu alan makalesi önemli bir ayrıntıyı öne çıkarır.⁶⁶ Z. Tarım Ertuğ'un Osmanlı Devleti'nde ve sarayında yapılan bütün törenleri bir arada ele alan, divan toplantılarını törensel işleyişi ile anlatan, Hırka-i saadet ziyaretlerinin bir devlet törenine dönüşmesi ve merasimin ayrıntılarını veren, XVIII. yüzyıl örneğinde devlet adamları arasında ve sarayda yapılan bayramlaşma merasimini ve anlamını anlatan, törenlerin görsel ve yazılı anlatımda nasıl algılandıklarını sorgulayan makaleleri bu alandaki diğer çalışmalar olarak sıralanabilir.⁶⁷

Osmanlı dönemi İstanbul tarihi çalışmaları içinde merasimler ve kutlamalar şehir hayatının akışını belirleyen etkinliklerdi. Bu çerçeveden bakıldığında yukarıda söz konusu edilen kaynaklar temelde şehir hayatının bilhassa dışarıya dönük yüzünü ifade etmekteydi. İstanbul'da yapılan devlet törenleri ve halkın katıldığı kutlamalar en dolaysız şekilde devrin zevk anlayışını yansı-

64 Mehmet İpşirli, "Osmanlılarda Cuma Selamlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İÜEF, İstanbul, 1991, 459-471; Hacı Ali Genç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ordusunun Sefere Gidiş Merasimleri*, Erciyes Üniversitesi SBE İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Danışman: Sebahattin Samur, 2006.

65 Mübahat S. Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, *Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan*, XXVII/1-2, Ankara, 1989, s. 199- 231; Mübahat S. Kütükoğlu, "Son Devir Osmanlı Resmî Ziyâfetleri", *Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara, 1995, s. 369- 391. Yabancı hükümdarlara ve devlet adamlarına verilen ziyafetler için bkz. Fatmagül Demirel, *Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, İstanbul, 2007.

66 Banu Mahir, "Türk Minyatürlerinde Hil'at Merasimleri", *Bellekten*, c. LXIII, Aralık 1999, Ankara, 2000, sy. 238, s. 745-754

67 Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1998, sy. 16, s. 37- 45; Z. Tarım Ertuğ, "Edirne'de Yapılan Son Cülüs Töreni", *Edirne: Serhattaki Paytaht*, İstanbul, 1998, s. 161-165; Z. Tarım Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat/Ceremony and Protocol at the Ottoman Court" *Türk Dünyası Kültür Atlası/ A Cultural Atlas of the Turkish World, Osmanlı Dönemi II Ottoman Period I*, İstanbul, 1999, s. 428-477; Z. Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı 9, Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara, 1999, s. 139-142; Z. Tarım Ertuğ, "Saray Teşkilatı ve Teşrifatı, s. 212-220/ Palace Organization and Protocol, s. 564-566", *Fatih ve Dönemi/ Mehmed II and His Period*, Necat Birinci (ed.), İstanbul, 2004; Z. Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayında Bayram Törenleri", *Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'na Armağan*, Zeynep Tarım Ertuğ (ed.), İstanbul, 2006, s. 573-594; Z. Tarım Ertuğ, "Peyk" maddesi TDV *İslam Ansiklopedisi*, c. 34, İstanbul, 2007, s. 263-264; Z. Tarım Ertuğ, "Solak" maddesi TDV *İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul, 2009; Z. Tarım Ertuğ, "Sorguç" maddesi TDV *İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul, 2009. Z. Tarım Ertuğ, "The Depiction of Ceremonies in Otoman Miniatures: Historical Record or A Matter of Protocol?", *Muqarnas An Annual on the Visual Cultures of the Islamic World*, c. 27, Gülru Necipoğlu, Karen A. Leal (ed.), Leiden-Boston, 2010, s. 251-275.

maklaydı. Bu etkinliklere dair çalışmaların derinleşebilmesi için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Araştırmacının özellikle Osmanlı dönemi İstanbul'una dair erken dönem kaynakları arasında 'tarih'lerin içindeki bilgi kırıntılarında başka, görsel kayıtlar, Osmanlı arşiv vesikalarındaki harcama kayıtları dahil, her türlü bilgiyi değerlendirmesi ve bilhassa âdâba dair eserlerden istifade etmesi daha iyi sonuçlara ulaşılabilmesini temin edebilecektir. Bu çalışmaların daima ana kaynaklara istinaden yazılması sonucunda İstanbul tarihinin önemli bir kısmı ortaya çıkarılacak ve belki bugünkü İstanbul'un oturduğu tarihî zemin daha iyi anlaşılacaktır.

Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar

Zeynep TARIM ERTUĞ

Özet

Osmanlı Dönemi İstanbul'unda yapılan törenler birkaç cepheden şehir tarihini anlamaya yardımcı olmaktadır. Yapılan törenlerin özellikleri İstanbullu insanın kültürel kimliğini, icra edilen mekanlar ise şehrin sokakları, sarayları ve ibadethanelerini tasvir etmekteydi. Giyilen elbiseler ve kullanılan süsler ise zevk anlayışını yansıtmaktaydı. Niteliği ne olursa olsun İstanbul sokaklarına taşan veya herhangi bir kısmını zemin olarak kullanan her bir tören İstanbul tarihini daha çok anlamaya yardım edecektir.

Bu çalışmada Osmanlı döneminde yapılmış olan merasimlerden bahseden kaynaklarla bugün aynı dönemi konu alan araştırmaların bir kısmı ifade edildi.

Anahtar Kelimeler: Merasim, Tören, Teşrifat, Gelenek, İstanbul, Saray

Sources Regarding Ceremonies and Protocol in Ottoman Istanbul

Zeynep TARIM ERTUĞ

Abstract

The ceremonies held in Istanbul during the Ottoman period are helpful in understanding urban history from a few angles. The features of ceremonies describe the cultural identity of the people of Istanbul, whereas their settings portray the streets, palaces and sanctuaries of the city. Clothing and decorations reflect the sense of taste. Whatever their quality, any ceremony flowing into the streets of Istanbul or using any part of it as its setting will help to better understand the history of the city.

This study treats the sources regarding the ceremonies held in the Ottoman period and some of contemporary research on the same period.

Keywords: Ceremony, Protocol, Tradition, Istanbul, Palace